

До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04
у Дніпропетровському державному
університеті внутрішніх справ

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента,
Гритенко Оксани Анатоліївни – на дисертаційне дослідження
Бондаренко Ольги Сергіївни «Концепція кримінально-правової
протидії корупції в Україні», подане на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне
право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Протидія корупції може розглядатися як сукупність норм, інститутів і професійних практик, викликаних соціальною проблемою, яку зумовлює корупція. Аморальність корупційної поведінки передбачає її одностороннє засудження. На відміну від багатьох інших заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, – наприклад, від протидії поширенню наркотиків – антикорупційні заходи зустрічають всенародну підтримку, що має вести до їх деполітизації. Операції, які виконуються в рамках антикорупційної політики, претендують на наукове обґрунтування за впровадження міжнародних практик. Антикорупційні реформи в нашій державі тривають вже давно, тому наукових доробок присвячених цій проблематиці чимало, водночас вони здебільшого стосуються окремих аспектів та напрямів антикорупційної діяльності. Поза тим комплексного наукового дослідження, спрямованого на розроблення науково та практично обґрунтованої концепції кримінально-правової протидії корупції, яка б враховувала всі новели сучасного законодавства, зроблено не було. У зв'язку з цим тема дисертаційного дослідження є актуальною та важливою.

Отже, необхідність підвищення ефективності протидії корупції в Україні, недостатня теоретична розробленість зазначеного питання та



потреба у створенні системного, комплексного й відносно сталого підходів до протидії цьому деструктивному явищу зумовили актуальність дослідження концепції кримінально-правової протидії корупції в Україні.

При оцінці новизни основних положень та висновків дисертації відзначимо, що в роботі порушені не розроблені раніше наукові та практичні завдання, розв'язання яких дозволило одержати суттєві результати і виробити ряд власних ґрунтовних пропозицій. Здобувачем обґрунтовано та визначено мету дисертації, яка полягає у тому, щоб на основі аналізу існуючих наукових підходів, а також чинного законодавства України і практики його реалізації визначити сутність та особливості протидії корупції в Україні, а також розробити напрямки їх вдосконалення.

З огляду на зазначені обставини дисертаційне дослідження Бондаренко Ольги Сергіївни є актуальним і своєчасним, оскільки воно присвячене розробленню концепції кримінально-правової протидії корупції. Про актуальність дослідження свідчить також його відповідність Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, а також його виконання в межах науково-дослідних тем Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317) і «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» (номер державної реєстрації 0120U100474).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані в: науковій діяльності – як основа для подальших досліджень протидії корупції в Україні; практичній діяльності – з метою підвищення ефективності діяльності правоохоронних підрозділів з протидії корупції; освітньому процесі – під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять із дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кримінальна юстиція», «Основи запобігання злочинності», «Сучасні проблеми правового регулювання запобігання корупції в Україні».

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Надане на рецензування дисертаційне дослідження є комплексною роботою присвяченою розробленню на основі аналізу існуючих наукових підходів, чинного вітчизняного та зарубіжного законодавств і практики їх реалізації комплексної науково та практично обґрунтованої концепції кримінально-правової протидії корупції в Україні, що спиралася б на галузевий підхід.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлений досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертаційної роботи. Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, адміністративного права, кримінального права та кримінології та інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дисертаційного дослідження були Конституція України, міжнародні договори України, нормативно-правові акти національного законодавства радянського та сучасного періодів, проекти законів, що визначають засади протидії корупції в Україні, законодавства низки зарубіжних країн.

Інформаційною та емпіричною основою дослідження були: статистичні дані МВС України, Офісу Генерального прокурора України, Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Агентства з питань розшуку та менеджменту активів; статистичні дані міжнародних громадських організацій антикорупційного спрямування; результати анкетування 300 працівників правоохоронних органів для з'ясування їх думки щодо причин, умов та заходів, необхідних для протидії корупції в правоохоронних органах.

Здобувачем, як зазначається у рукописі, використано 780 джерел, що стосується різних аспектів теми дисертаційної роботи. Основні положення та результати дослідження знайшли відображення у 55 наукових працях, з яких одноосібна монографія, наукові статті у фахових виданнях, матеріали науково-практичних конференцій, статті у інших наукових виданнях. Відповідний перелік публікацій наведений у авторефераті та дисертації. Узагальнений в роботі теоретичний та нормативний матеріал аналізується з

використанням виваженого методологічного апарату, який включає як загальнонаукові, так і конкретні наукові методи пізнання. Застосування зазначених методів є обґрунтованим, що стало запорукою успішного вирішення поставлених дисертантом завдань.

Характеристика змісту роботи. Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід до структурно-логічної побудови роботи, аргументовано визначено власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем.

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед у тому, що подана робота є спробою запропонувати оновлений антикорупційний підхід, спрямований на недопущення умов для виникнення корупції та вживання дієвих заходів примусу, які б дійсно стали необхідними і достатніми для покарання й виправлення винних осіб та недопущення вчинення нових корупційних кримінальних правопорушень як безпосередньо самими суб'єктами, так й іншими особами.

На особливу увагу заслуговують наступні положення, висновки, рекомендації та пропозиції, що викладені в цій дисертації, які найбільш наочно демонструють її новизну, теоретичну та практичну значущість:

1) визначено, що традиційно виділяють два основні підходи до формування сутності поняття (легальний та доктринальний). Водночас запропоновано вдосконалити цю типологізацію й доповнити її міжнародним, історичним та зарубіжним підходами. Також свою чергу детально проаналізовано сутність і значення кожного з підходів до формування змістовного, обґрунтованого та об'єктивного поняття «корупція» (стор. 217).

2) досліджено причини низької ефективності діяльності НАБУ як правоохоронного органу, уповноваженого розслідувати більшість корупційних кримінальних правопорушень. Наголошено на необхідності розширення повноважень НАБУ, удосконалення процесу професійного відбору кадрів і створення дієвої системи неможливості політичного втручання у розслідування (підрозділ 3.1);

3) сформульовано основні напрями діяльності антикорупційних громадських організацій, реалізовані ними для протидії корупції: 1) залучення до участі в парламентських слуханнях; 2) проведення інформаційних кампаній, спрямованих на формування соціально позитивної поведінки й зневажливого ставлення до будь-яких корупційних проявів; 3) проведення громадських антикорупційних експертиз нормативно-правових актів і їх проєктів та надання за результатами таких експертиз пропозицій до відповідних органів державної влади; 4) здійснення наукових і соціологічних досліджень антикорупційного характеру; 5) громадський контроль за виконанням та додержанням законів у сфері протидії корупції; 6) організація антикорупційного навчання потенційних суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень і правопорушень, пов'язаних із корупцією (стор. 287).

4) визначено основні причини корупції в економіці: тіньова економіка та непереборне бажання суб'єктів господарювання не порушувати злочинних бізнес-циклів; відсутність належної комунікації між суб'єктами господарювання й державою; поширення сфери «прямої взаємодії» між суб'єктом владних повноважень» та особою, яка звертається за видачею дозволу, ліцензії, довідки тощо; та непрозорості державних закупівель. Визначено найбільш оптимальні заходи протидії економічній корупції: оновлення законодавства, зокрема для протидії організованій злочинності й корупційному лобіюванню; запровадження на рівні ділового середовища програми комплаєнс; створення та забезпечення передумов для належного функціонування системи органів контролю, для зниження рівня ухилення від сплати податків, легалізації корупційних доходів і фіктивного підприємництва; ширше застосування електронного урядування (подальше розширення переліку адміністративних послуг, що можна одержувати дистанційно, скорочення строку надання певних із них) та оптимізація державних закупівель, наприклад постійне проведення електронних торгів незалежно від суми договорів (підрозділ 4.1).

5) з'ясовано, що корупція в освітній галузі має специфічні прояви в дошкільній, шкільній, вищій освіті. Визначено, що причини корупції в

освітній галузі можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних належать: 1) невизнання викладачів та вчителів суб'єктами корупційних кримінальних правопорушень; 2) низький рівень оплати праці; 3) невідповідність матеріально-технічної бази в закладах дошкільної освіти, школах і ЗВО сучасним освітнім методикам та технологіям. Суб'єктивними причинами необхідно визнавати: 1) взаємну «вигідність» корупційних діянь як учителям, так і батькам вихованців садочків, учнів та студентам; 2) розчарування в професії, зумовлене професійним вигоранням; 3) особливості менталітету; 4) почуття безкарності за вимагання й одержання неправомірної вигоди та отримання подарунків. Визначено основні заходи протидії корупції в освітній галузі, а саме: заходи запобігання (підвищення рівня оплати працівників освітньої галузі; покращання матеріально-технічної бази навчальних закладів усіх рівнів і в усіх місцевостях; усунення взаємовигідності корупції для батьків, учнів, студентів, з одного боку, та працівників галузі освіти – з іншого; профілактика професійного вигорання працівників освітньої галузі) й приведення заходів боротьби (запровадження кримінальної відповідальності для всіх педагогічних і науково-педагогічних працівників за вчинення кримінальних правопорушень у сферах службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, та адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією) (стор. 361–362).

У дисертації сформульовано й інші цікаві та корисні положення та висновки. Однак, як і при дослідженні будь-якої складної і нової теоретичної проблеми, в зазначеному дисертаційному дослідженні міститься чимало спірних, неузгоджених і не зовсім обґрунтованих положень, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії і напрямками подальшої розробки даної проблеми. Зокрема:

1) У підрозділі 1.1 ретроспективно узагальнено та систематизовано наукові дослідження присвячені протидії корупції. Водночас не наведено систематизованого висновку щодо важливості, успішності та доцільності подібних досліджень, а також у потребі використання історичного наукового

надбання під час розроблення кримінально-правової концепції протидії корупції в Україні.

2) У підрозділі 1.4 дисертації авторка пропонує чимало критеріїв класифікації корупції. Одним і з них є сфера здійснення (стор. 87). Згідно з цим критерієм Ольга Сергіївна виділяє: корупцію службових осіб у сфері законодавчої влади; виконавчої влади; судової влади та корупцію у сфері діяльності юридичних осіб приватного права та осіб, що надають публічні послуги. На мою думку, подальша деталізація сутності кожного виду корупції цього критерію є фрагментарною і потребує детального уточнення.

3) У підрозділі 2.2 дисертації запропоновано класифікацію корупційних кримінальних правопорушень. На думку дисертантки першою і найважливішою підставою поділу є різновид кримінального правопорушення (стор. 152). Однак, висвітленню цієї підстави присвячено недостатньо уваги. Варто було б більш детально зупинитися на особливості проступків як різновидів корупційного кримінального правопорушення.

4) У підрозділі 5.1 дисертації систематизовано види покарань за корупційні кримінальні правопорушення та запропоновано вдале авторське бачення відносно підходів до вибору покарання за корупційні кримінальні правопорушення в різних державах. Так, Ольга Сергіївна виділяє: м'який, помірний, суворий та особливо суворий (стор. 382) підходи. Також автор вказує, що Україна належить до суворого підходу, однак детальної аргументації ця позиція не знайшла.

Водночас висловлені зауваження носять характер побажань та не можуть суттєво вплинути на загальну високу наукову цінність рецензованої роботи та позитивну оцінку проведеного автором дослідження.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Бондаренко Ольги Сергіївни «Концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні» виконана на належному науково-теоретичному рівні, є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретну наукову проблему, яка має суттєве значення для науки кримінального права та криминології, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним

рівнем та практичною значущістю відповідає пунктам 9, 10, 12-14 Порядку присудження наукових ступенів, а її авторка – Бондаренко Ольга Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ**

О.А Гритенко

Підпис Гритенко О.А. засвідчую:

**Перший проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
підполковник поліції**



О.С. Юнін